

Старший викладач кафедри інформаційного права та права інтелектуальної власності,
факультету соціології і права
НТУУ «КП»

**Питання забезпечення реалізації конституційних принципів правосуддя при
заочному розгляді цивільних справ**

Конституційне закріплення демократичних гарантій судового захисту прав, свобод та інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави є невід'ємним атрибутом правової держави як інституції, покликаної всебічно сприяти розвитку та функціонуванню громадянського суспільства. Надзвичайно актуальною проблема практичної реалізації принципів відправлення судочинства постає в сучасних реаліях реформування судової системи України.

Принципи правосуддя, як відображення спрямованості правового регулювання в процесі судового розгляду та вирішення цивільних справ, характеризують суспільний характер правосуддя, визначають як сильні, так і слабкі сторони даного виду державної діяльності.

Особливої уваги у контексті механізмів реалізації конституційних принципів правосуддя потребує інститут заочного розгляду цивільних справ, запроваджений в незалежній Україні з 2004 року з прийняттям чинного нині Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК). Але варто звернути увагу, що в юридичній літературі позиціонується твердження, що в Україні вперше інститут заочного розгляду справ вже був введений ще в 1864 році Статутом цивільного судочинства і діяв аж до прийняття Цивільного процесуального кодексу УРСР у 1929 році [4, с.26]. Тому заочний розгляд не був нововведенням ЦПК, а був відновлений як вже відомий інститут цивільного процесуального права.

Заочний розгляд цивільних справ, безумовно, має ряд вагомих переваг: дозволяє уникати безпідставного затягування розгляду справи та свідомого зловживання суб'єктивними правами з метою ускладнення судового процесу, протидіє бездіяльності відповідача щодо використання прав та виконання обов'язків учасника судового розгляду, допомагає заощаджувати час та фізичні ресурси учасників цивільного процесу, перешкоджає безпідставним витратам, пов'язаним з постійним відкладенням судового розгляду тощо. Інститут заочного провадження спрямований на реалізацію Рекомендації № R (84) 5 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам стосовно принципів цивільного судочинства, направлених на вдосконалення судової системи, оскільки забезпечує доступ сторін до спрощених і більш оперативних форм судочинства, захищає їх від затримок та зловживань, надає суду повноваження здійснювати судочинство більш ефективно [3].

Слід зазначити, що додержання принципів правосуддя вимагає особливої уваги саме під час заочного розгляду цивільних справ, так як зазначений розгляд відбувається за відсутності відповідача (відповідачів), що в свою чергу унеможливлює участь відповідача (відповідачів) у розгляді та вирішенні цивільної справи. Згідно ч. 2 ст. 224 ЦПК заочний розгляд справи, у якій заявлено кілька відповідачів, можливий виключно у випадку неявки у судові засідання одночасно всіх відповідачів [2]. На підставі цього нормативного положення можемо дійти висновку, що якщо з'явився хоча б один із відповідачів, або ж причини неявки хоча б одного з відповідачів суд визнав поважними, заочний розгляд цивільної справи апріорі неможливий, навіть якщо позивач і наполягатиме на такому розгляді й вирішенні справи.

Конституційний принцип рівності всіх учасників судового процесу перед законом і судом, закріплений в п. 2 ч. 3 ст. 129 Конституції України, передбачає рівні можливості у використанні загальних і спеціальних прав осіб, які беруть участь у справі, як позивачем, так і відповідачем. Сторони цивільного процесу повідомляються про час та місце розгляду

справи у визначеному порядку через судові повістки про виклик до суду. Відповідно до вимог ч. 4 ст. 74 ЦПК така судова повістка має бути вручена з певним розрахунком, щоб особа, яка викликається, мала достатньо часу з'явитися в суд і підготуватись до участі в судовому розгляді справи, але не пізніше ніж за три дні до судового засідання [2]. Однією з обов'язкових умов заочного розгляду цивільної справи є той факт, коли відповідач був належно повідомлений про час і місце розгляду справи, але в судове засідання не з'явився. Належне повідомлення буде мати місце виключно при виконанні вимог ст. 74 ЦПК, передбачених для вручення судових повісток [2]. Є проблемою, коли особа в силу певних обставин (робота, лікування, особисте життя тощо) не проживає за адресою, повідомленою суду. В такій ситуації ч. 7 ст. 74 ЦПК встановлює можливість надіслання судової повістки за місцем роботи відповідача. На нашу думку встановлення такого місця роботи також видається досить проблематичним, а навіть якщо і можливим, то додатково вимагає затрат часу і може спричинити затягування судового процесу. І хоча ч. 1 ст. 29 ЦПК встановлює обов'язок сторін та інших учасників цивільного процесу на час провадження справи повідомляти суд про зміну місця свого проживання, знаходження чи перебування, відповідальність за його порушення має бути більш дієвою та конкретизованою.

Наступною обов'язковою умовою проведення заочного розгляду справи згідно ч. 1 ст. 224 ЦПК є той факт, коли належно повідомлений відповідач (відповідачі) не з'явився в судове засідання і від нього (них) до суду не надійшло заяви про розгляд справи за його відсутності або ж повідомлені ним (ними) причини неявки суд визнав неповажними [2]. В свою чергу ч. 2 ст. 77 ЦПК встановлює обов'язок сторін та інших осіб, які беруть участь у справі, повідомляти суд про причини їхньої неявки у судове засідання. Якщо така особа не повідомила суду про причини неявки, вона вважається такою, що не з'явилася в судове засідання без поважних причин [2]. На наш погляд видається досить проблематичним саме питання визнання судом поважності чи неповажності причин неявки відповідача в судове засідання. ЦПК не передбачає переліку, хоча б часткового, обставин, які б визнавались судом як поважні. Отже, вирішення цього питання є суб'єктивним і залежить від правосвідомості судді, від додержання суддею положень Кодексу професійної етики судді. В сучасних реаліях зниження довіри до судової влади це питання видається спірним, так як може призводити до зловживання суддями, викликати сумнів в об'єктивності та, особливо, неупередженості судді при вирішенні конкретної цивільної справи.

Конституційний принцип змагальності сторін та свободи в наданні ними суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості передбачає участь у судовому процесі обох сторін – позивача і відповідача [2]. Заочний розгляд цивільної справи здійснюється за відсутності відповідача (відповідачів) на підставі наявних у справі доказів. Але ще однією обов'язковою умовою заочного розгляду справи є той факт, коли позивач не заперечує проти такого розгляду і вирішення справи [2]. На підставі аналізу змісту ст. 224 ЦПК можемо дійти висновку що законодавець в цьому аспекті надає сторонам вибір варіантів змагальності – особисто (якщо відповідач не з'явився, а позивач висуває заперечення проти заочного розгляду) чи на підставі наявних доказів (якщо відповідач не з'явився, а позивач не заперечує проти заочного розгляду). Який варіант обрати - вирішує кожний учасник самостійно, на власний розсуд керуючись принципом диспозитивності цивільного судочинства.

Список використаних джерел

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. - № 30. - ст. 141).
2. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України, 18 березня 2004 № 1618-IV // Відомості Верховної Ради України. - 2004. - № 40 - 41. – с. 135.
3. Узагальнення практики по ухваленню та перегляду суддями заочних рішень у цивільних справах за II півріччя 2014 року:

[Электронный ресурс]. – Режим доступа:
<http://ymp.su.court.gov.ua/sud1820/dffddf/ghg/sdds/>].

4. Уткина И.В. Заочное решение в гражданском процессе / И.В. Уткина. - М.: Городец-издат, 2005. – 192 с.